

**Dać radę
w Polsce**

Informacja i pomoc
prawna dla migrantów

Pokrzywdzeni, podejrzani, oskarżeni Prawa cudzoziemców w postępowaniach karnych

**Dać radę
w Polsce**

Informacja i pomoc
prawna dla migrantów

Pokrzywdzeni, podejrzani, oskarżeni Prawa cudzoziemców w postępowaniach karnych

Pokrzywdzeni, podejrzani, oskarżeni.
Prawa cudzoziemców w postępowaniach karnych.
Stan prawny na 1 stycznia 2017 r.

Publikacja powstała w ramach projektu „Dać Radę w Polsce II”, współfinansowanego z Krajowego Programu Funduszu Azylu, Migracji i Integracji oraz z budżetu państwa. Wyłączna odpowiedzialność za wyrażone w niej opinie spoczywa na autorach i Komisja Europejska oraz Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji nie ponoszą odpowiedzialności za sposób wykorzystania udostępnionych informacji.

Tekst: adw. Paweł Knut, Agnieszka Mikulska-Jolles
Konsultacje: dr Piotr Kładoczny, r.pr. Jacek Białas
Redakcja językowa i korekta: Marta Borucka

Projekt i opracowanie graficzne, skład, łamanie:

Argrafpol Agnieszka Blicharz-Krupińska
www.argrapol.pl

Druk:
MEDIA
KOLOR

ISBN: 978-83-62245-64-2

Wydawca:

Helsińska Fundacja Praw Człowieka
Zgoda 11, 00-018 Warszawa, Polska
Tel.: 0048 22 556 44 40
Faks: 0048 22 556 44 50
e-mail: hfhr@hfhrpol.waw.pl
www.hfhr.pl

 **HELSIŃSKA FUNDACJA
PRAW CZŁOWIEKA**

 **UNIA EUROPEJSKA
FUNDUSZ AZYLU,
MIGRACJI I INTEGRACJI**
Bezpieczna przystań

Spis treści

O CZYM JEST TA PUBLIKACJA?	7
I. POLSKIE PRAWO KARNE A CUDZOZIEMCY	8
II. POSTĘPOWANIE KARNE	14
III. CUDZOZIEMIEC JAKO POKRZYWDZONY	16
IV. CUDZOZIEMIEC JAKO PODEJRZANY I OSKARŻONY	26
ANEKS I - ORGANIZACJE POZARZĄDOWE ŚWIADCZĄCE POMOC PRAWNĄ DLA CUDZOZIEMCÓW	32
ANEKS II - LISTA BROSZUR INFORMACYJNYCH DLA CUDZOZIEMCÓW WYDANYCH PRZEZ HELSIŃSKĄ FUNDACJĘ PRAW CZŁOWIEKA	33

O CZYM JEST TA PUBLIKACJA?

Często zdarza się, że nieznanomość procedur prawnych utrudnia ofiarom przestępstw dochodzenie ich praw, a oskarżonym o popełnienie przestępstwa – właściwą obronę. Dla cudzoziemców, nie znających systemu sprawiedliwości, właściwości instytucji i urzędów, a często także języka kraju pobytu, sytuacje takie są jeszcze trudniejsze. W niniejszej publikacji przedstawiamy krok po kroku procedurę, przez jaką przechodzi osoba poszkodowana przestępstwem oraz oskarżona o popełnienie przestępstwa. Zwracamy także uwagę na aspekty istotne z punktu widzenia cudzoziemców, na przykład kwestie dostępu do tłumacza czy zagrożenie otrzymaniem decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu (czyli konieczności opuszczenia Polski). Dokładniej opisaliśmy też wykroczenia, które ze swej natury dotyczą tylko cudzoziemców – nielegalne przekroczenie granicy, przebywanie w Polsce wbrew przepisom i nielegalne wykonywanie pracy. Poruszyliśmy również istotne dla cudzoziemców szczególne przypadki przemocy – przemoc domową oraz przemoc (fizyczną i werbalną) na tle rasowym, etnicznym, narodowym i religijnym.

I. POLSKIE PRAWO KARNE A CUDZOZIEMCY

Polskie prawo, a konkretnie prawo karne, chroni każdą osobę przed przemocą. Dotyczy to zarówno przemocy o charakterze fizycznym, psychicznym, jak i przemocy polegającej na wyrządzeniu komuś szkody majątkowej. Ochrona przed przemocą i karanie jej sprawców należy do zadań państwa. Każdy może zatem zwrócić się po pomoc do odpowiednich instytucji (policji lub prokuratury). Instytucje te mają obowiązek udzielenia pomocy i ochrony lub wskazania sposobu, w jaki jednostka może dochodzić ochrony swoich praw. Jednocześnie polskie prawo zakazuje wymierzania sprawiedliwości na własną rękę i samodzielnego karania sprawców. Podjęcie tego rodzaju działań przez pokrzywdzonego może skutkować poniesieniem przez niego odpowiedzialności karnej.

Jakie zachowania traktuje się w Polsce jako przemoc i są zakazane?

Wszystkie zachowania zakazane w Polsce są wyraźnie wskazane w przepisach obowiązującego prawa. Te regulacje zawarte są w pisemnych dokumentach (nazywanych najczęściej ustawami oraz kodeksami).

Stosowanie przemocy, które jest bardzo dotkliwe i ma poważny charakter, nazywane jest **przestępstwem**. Przestępstwem jest na przykład: pobicie lub uszkodzenie ciała, zgwałcenie, kradzież, groźenie, znieważenie, pozbawienie wolności, zmuszanie do małżeństwa, uporczywe obniżanie wynagrodzenia, niewypłacanie wynagrodzenia w terminie czy odmawianie wynagrodzenia. Katalog czynów przestępczych zawarty jest głównie w Kodeksie karnym (dalej: k.k.). Sprawy dotyczące przestępstw rozpoznaje się w **postępowaniu karnym**. Szczegółowy sposób rozpoznawania tej kategorii spraw uregulowany jest w Kodeksie postępowania karnego (dalej: k.p.k.).

Polskie prawo wyodrębnia też czyny, które są zabronione i zagrożone karą ale nie są przestępstwami. Czyny te określa się mianem **wykroczeń**. Katalog wykroczeń zawarty jest głównie w Kodeksie wykroczeń (dalej: k.w.). Sposób postępowania w razie pokrzywdzenia wykroczeniem zawarty jest zaś w Kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia (dalej: k.p.w.). Wykroczeniem jest na przykład: złośliwe niepokojenie czy nieuzasadniona odmowa świadczenia usługi.

Uwaga: W tej publikacji skupimy się na przestępstwach, choć warto wskazać, że postępowanie w sprawach dotyczących wykroczeń w większości przypadków jest analogiczne.

Czy cudzoziemcy mają ograniczoną możliwość uzyskania ochrony przed przestępstwami?

Nie. Zarówno obywatele Polski, jak i cudzoziemcy podlegają takiej samej ochronie prawnej przed przestępstwami. Ochrona ta przysługuje cudzoziemcowi również wtedy, gdy nie ma on uregulowanego statusu prawnego w Polsce.

Czy cudzoziemcy podlegają takiej samej odpowiedzialności karnej jak obywatele polscy?

Co do zasady cudzoziemcy, którzy popełnili przestępstwo lub wykroczenie na terytorium Polski, ponoszą taką samą odpowiedzialność jak obywatele polscy. Toczy się wobec nich identyczne postępowanie i grozi taka sama kara przewidziana przez Kodeks karny lub Kodeks wykroczeń.

Jednak popełnienie przestępstwa lub wykroczenia przez cudzoziemca może znacząco wpłynąć na możliwość jego dalszego pobytu w Polsce. Skutkiem prawomocnego skazania za popełnienie umyślnego przestępstwa może być **wpisanie cudzoziemca do rejestru osób niepożądanych** oraz wydanie wobec cudzoziemca **decyzji o zobowiązaniu do powrotu (opuszczenia terytorium Polski)**. Wydanie takiej decyzji wiąże się z utratą prawa pobytu w Polsce, pozwolenia na pracę, unieważnieniem zezwolenia na przekraczanie granicy w ramach małego ruchu granicznego, czasowym zakazem wjazdu do Polski i strefy Schengen. W decyzji o zobowiązaniu do powrotu orzeka się także zakaz ponownego wjazdu na terytorium Polski i strefy Schengen na określony czas.

Jakie kary grożą mi za nielegalne przekroczenie granicy?

Przekroczenie granicy Polski wbrew przepisom jest wykroczeniem, za które cudzoziemcowi grozi **kara grzywny do 5 tysięcy złotych**. Ciężej karane jest przekroczenie granicy przy użyciu groźby, przemocy lub podstępów lub we współdziałaniu z innymi – jest to przestępstwo, za które grozi kara do trzech lat więzienia. Nielegalne przekroczenie granicy może także skutkować wydaniem **decyzji o zobowiązaniu do powrotu**.

Na odpowiedzialność karną naraża się również osoba, która w celu osiągnięcia korzyści majątkowych lub osobistych umożliwia bądź ułatwia innej osobie pobyt na terytorium Polski. Takie działania są zagrożone karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat.

Czy mogę zostać ukarany na niezgodny z przepisami (nielegalny) pobyt w Polsce?

Tak. **Niezgodny z przepisami (nielegalny) pobyt cudzoziemca w Polsce jest wykroczeniem**. Za to wykroczenie grozi **kara grzywny**. W stosunku do cudzoziemca, który przebywa w Polsce wbrew przepisom prawa, wszczynane jest postępowanie administracyjne w sprawie **zobowiązania cudzoziemca do powrotu**. Razem z decyzją o zobowiązaniu do powrotu, określa się także, na jak długo dana osoba będzie miała **zakaz ponownego wjazdu do Polski**. Zakaz ten może obowiązywać w okresie od 6 miesięcy do 3 lat.

Za niezgodny z przepisami pobyt w Polsce uznawany jest m.in. pobyt cudzoziemca, który:

- ✔ nie posiada ważnej wizy lub innego ważnego dokumentu uprawniającego go do wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i pobytu na nim;

- ✓ nie opuścił terytorium Rzeczypospolitej Polskiej po wykorzystaniu dopuszczalnego okresu pobytu;
- ✓ nielegalnie przekroczył lub usiłował nielegalnie przekroczyć granicę;
- ✓ nielegalnie wykonuje lub wykonywał pracę;
- ✓ podjął działalność gospodarczą niezgodnie z obowiązującymi przepisami;
- ✓ nie posiada wystarczających środków finansowych do pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- ✓ został zastrzeżony do celów odmowy wjazdu w Systemie Informacji Schengen II (SIS II) lub krajowym wykazie cudzoziemców, których pobyt na terytorium Polski jest niepożądanym (w tym wypadku zakaz wjazdu może obowiązywać do 5 lat).

System Informacji Schengen II (SIS II) to baza danych, w której gromadzone są informacje na temat obywateli krajów trzecich przemieszczających się w strefie Schengen i na jej granicach. W tej bazie znajdują się m. in. dane osób, które nie mają prawa wjazdu do strefy Schengen, są poszukiwane za działalność przestępczą, a także dane osób zaginionych. SIS II jest bardzo nowoczesną bazą, w której znajdują się – oprócz podstawowych informacji – także dane biometryczne, takie jak odciski palców czy wizerunek twarzy.

Jakie kary grożą mi za nielegalne wykonywanie pracy?

Nielegalne wykonywanie pracy w Polsce jest wykroczeniem, za które cudzoziemcowi grozi **kara w wysokości od 1 000 do 5 000 złotych**. Ponadto będzie to miało negatywny wpływ na możliwość pobytu w Polsce i wykonywania legalnej pracy.

Do kontroli legalności zatrudnienia uprawniona jest Państwowa Inspekcja Pracy i Straż Graniczna (obie te instytucje współpracują ze sobą). W przypadku stwierdzenia nielegalnego zatrudnienia Państwowa Inspekcja Pracy może skierować sprawę do sądu, natomiast Straż Graniczna może wydać **decyzję o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu**, czyli do opuszczenia terytorium RP. W decyzji określa się też okres, przez jaki cudzoziemiec będzie miał zakaz wjazdu do Polski. Ramy czasowe tego zakazu w związku z nielegalnym wykonywaniem pracy wynoszą od 6 miesięcy do 3 lat. Z kolei wojewoda może uchylić lub odmówić wydania zezwolenia na pracę cudzoziemca u danego pracodawcy.

Co to jest zobowiązanie cudzoziemca do powrotu?

Zobowiązanie do powrotu to decyzja administracyjna wydawana cudzoziemcowi w związku z kilkoma sytuacjami, np.:

- ✓ złamaniem przez niego przepisów dotyczących wjazdu i pobytu w Polsce lub popełnieniem niektórych wykroczeń i przestępstw (np. nieopuszczeniem Polski po odmowie udzielenia mu zezwolenia na pobyt lub odmowie nadania statusu uchodźcy i ochrony międzynarodowej);

- ✓ uznaniem cudzoziemca za zagrażającego obronności i bezpieczeństwu państwa lub bezpieczeństwu i porządkowi publicznemu;
- ✓ wpisaniem do Systemu Informacyjnego Schengen II do celów odmowy wjazdu lub do wykazu cudzoziemców, których pobyt w Polsce jest niepożądany.

Postępowanie w sprawie zobowiązania cudzoziemca do powrotu prowadzi Straż Graniczna. W ramach postępowania może zostać wydana decyzja o dobrowolnym powrocie – w przypadku wydania takiej decyzji, cudzoziemiec ma obowiązek opuszczenia terytorium Polski w wyznaczonym terminie. Termin ten wynosi od 15 do 30 dni od momentu otrzymania decyzji (w wyjątkowych wypadkach, na wniosek cudzoziemca, termin ten może być przedłużony do roku). Jeżeli w tym czasie cudzoziemiec nie wyjedzie, wówczas decyzja o zobowiązaniu do powrotu będzie wobec niego wykonana przymusowo.

Uwaga: Wjazd do innego państwa Unii Europejskiej lub państwa należącego do obszaru Schengen nie jest wykonaniem decyzji o dobrowolnym powrocie!

Przymusowe wykonanie decyzji o zobowiązaniu do powrotu bez możliwości dobrowolnego opuszczenia Polski następuje także w przypadku, gdy komendant Straży Granicznej uzna, że istnieje prawdopodobieństwo ucieczki cudzoziemca. Ma ono również miejsce wówczas, gdy wymagają tego względy obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony i bezpieczeństwa porządku publicznego.

Jeżeli decyzja o zobowiązaniu do powrotu zostanie wykonana przymusowo, cudzoziemiec będzie musiał pokryć koszty jej wykonania.

Uwaga: Wydanie ostatecznej decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu łączy się z automatycznym wygaśnięciem ważności wizy, zezwolenia na pracę, zezwolenia na pobyt czasowy oraz unieważnienia zezwolenia na przekraczanie granicy w ramach małego ruchu granicznego.

Zobowiązania do powrotu nie wydaje się, jeżeli cudzoziemiec:

- ✓ posiada status uchodźcy lub korzysta z ochrony uzupełniającej;
- ✓ otrzymał zgodę na pobyt ze względów humanitarnych lub zgodę na pobyt tolerowany lub zachodzą przesłanki do ich udzielenia;
- ✓ posiada zezwolenie na pobyt czasowy ze względu na konieczność poszanowania jego życia rodzinnego;

- ✓ posiada zezwolenie na pobyt czasowy ze względu na to, że jego wyjazd z Polski naruszałby prawa dziecka;
- ✓ jest małżonkiem obywatela polskiego lub cudzoziemca posiadającego zezwolenie na pobyt stały lub zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE (pod warunkiem, że pobyt cudzoziemca nie zagraża obronności lub bezpieczeństwu państwa lub ochronie bezpieczeństwa i porządku publicznego);
- ✓ przebywa w Polsce na podstawie wizy Schengen, która była wydana w celu przyjazdu ze względów humanitarnych, z uwagi na interes państwa lub zobowiązania międzynarodowe;
- ✓ przebywa w Polsce na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy wydanego ze względu na okoliczności wymagające krótkotrwałego pobytu w Polsce;
- ✓ przebywa w Polsce na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy wydawanego ofiarom handlu ludźmi;
- ✓ posiada zezwolenie na pobyt stały lub zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE w Polsce;
- ✓ posiada zezwolenie pobytowe udzielone przez inne państwo obszaru Schengen (pod warunkiem, że pobyt cudzoziemca nie zagraża obronności lub bezpieczeństwu państwa lub ochronie bezpieczeństwa i porządku publicznego), chyba że cudzoziemiec nie wyjechał do tego państwa po pouczeniu go o obowiązku niezwłocznego wyjazdu z Polski;
- ✓ jest czasowo oddelegowany w celu świadczenia usług w Polsce przez pracodawcę mającego siedzibę w innym państwie UE, państwie członkowskim EFTA oraz jeżeli cudzoziemiec ma prawo do pobytu i podjęcia pracy w tym państwie. Zasada ta ogranicza się do sytuacji, w której decyzja o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu miałaby zostać wydana z uwagi na przebywanie w Polsce bez ważnej wizy lub karty pobytu;
- ✓ może być niezwłocznie doprowadzony do granicy, jeżeli został zatrzymany w strefie nadgranicznej bezpośrednio po nieumyślnym przekroczeniu granicy wbrew przepisom prawa;
- ✓ przebywa w Polsce na podstawie zaświadczenia potwierdzającego istnienie domniemania, że cudzoziemiec jest ofiarą handlu ludźmi.

Czy mogę odwołać się od decyzji o zobowiązaniu do powrotu?

Tak. Skargę na decyzję można wnieść do Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców w terminie 14 dni do daty jej otrzymania. W trakcie postępowania odwoławczego decyzja o zobowiązaniu do powrotu nie musi zostać przez cudzoziemca wykonana.

Gdy Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców utrzyma w mocy decyzję o zobowiązaniu do powrotu, można złożyć skargę do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie w ciągu 30 dni od otrzymania decyzji. W skardze można złożyć wniosek o wstrzymanie wykonania decyzji o zobowiązaniu do powrotu. Złożenie skargi wraz z wnioskiem o wstrzymanie decyzji powoduje, że czas wykonania decyzji o zobowiązaniu do powrotu ulega zawieszeniu. Dotyczy to zarówno powrotu dobrowolnego jak i przymusowego.

Na jak długo wydaje się zakaz wjazdu?

Zakaz wjazdu wydawany jest w decyzji o zobowiązaniu do powrotu na okres **od 6 miesięcy do 5 lat**. Zakaz wjazdu do Polski do 5 lat jest orzekany wobec cudzoziemca, który nie może przebywać w Polsce, gdyż wymagają tego względy obronności i bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego. Od 3 do 5 lat zakazu może otrzymać cudzoziemiec, który został skazany prawomocnym wyrokiem na karę pozbawienia wolności i istnieją podstawy do przeprowadzenia postępowania w sprawie przekazania go za granicę w celu wykonania orzeczonej wobec niego kary. Również od 3 do 5 lat zakazu grozi osobom wpisanym do Systemu Informacyjnego Schengen II do celów odmowy wjazdu lub do wykazu cudzoziemców, których pobyt w Polsce jest niepożądany, a także cudzoziemcom stanowiącym zagrożenie dla zdrowia publicznego. Złamanie prawa dotyczącego wjazdu i pobytu w Polsce może skutkować zakazem wjazdu od 6 miesięcy do 3 lat, zaś nielegalne wykonywanie pracy – od roku do 3 lat.

Czy istnieje możliwość cofnięcia zakazu wjazdu do Polski?

Tak, **cudzoziemiec może wnioskować o cofnięcie zakazu wjazdu**. Decyzję taką wydaje organ, który wydał cudzoziemcowi zobowiązanie do powrotu (np. Straż Graniczna). Zakaz wjazdu może być cofnięty, jeżeli cudzoziemiec wykaże, że:

- ✔ wykonał obowiązki wynikające z decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu (na przykład wyjechał z Polski we wskazanym w decyzji terminie);
- ✔ jego ponowny wjazd do Polski lub innych państw obszaru Schengen ma nastąpić ze względu na uzasadnione okoliczności, zwłaszcza ze względów humanitarnych;
- ✔ została mu przyznana pomoc w dobrowolnym powrocie.

Istnieją jednak okoliczności, w których zakaz wjazdu cudzoziemca do Polski nie zostanie cofnięty. Cofnięcie zakazu wjazdu nie zostanie wydane, jeżeli wjazd lub pobyt cudzoziemca może stanowić zagrożenie dla obronności lub bezpieczeństwa państwa, ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego lub naruszać interes Polski. Ponadto zakazu nie cofa się, jeżeli cudzoziemiec nie pokrył kosztów związanych z wydaniem i wykonaniem decyzji o zobowiązaniu do powrotu, które miał obowiązek zapłacić.

Czy będąc w Polsce, mogę zostać ukarany za przestępstwo popełnione za granicą?

Tak, ale dotyczy to tylko niektórych przestępstw. Cudzoziemiec może być ukarany w Polsce za czyn popełniony w innym kraju, jeżeli to działanie było skierowane przeciwko dobrom lub interesom Polski, obywatela polskiego, polskiej osoby prawnej lub polskiej jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej. Karane są także czyny o charakterze terrorystycznym. Co więcej, te przestępstwa muszą być w Polsce zagrożone karą przekraczającą 2 lata pozbawienia wolności. Państwo polskie może jednak zdecydować o przekazaniu cudzoziemca do kraju, w którym popełnił przestępstwo.

II. POSTĘPOWANIE KARNE

Jaki jest przebieg postępowania karnego i kto je prowadzi?

Postępowanie karne składa się zazwyczaj z dwóch etapów: **postępowania przygotowawczego** oraz **postępowania sądowego**. Postępowanie przygotowawcze prowadzi policja i prokuratura, przy czym prokuratura zajmuje się poważniejszymi sprawami. To tym instytucjom należy zgłaszać fakt pokrzywdzenia przestępstwem. Ich rolą jest dokładne ustalenie okoliczności sprawy, zgromadzenie niezbędnego materiału dowodowego oraz ewentualne wystąpienie przeciwko podejrzanemu do sądu z aktem oskarżenia. Wówczas rozpoczyna się postępowanie sądowe, które może prowadzić do wydania wyroku skazującego osobę, której zarzuca się popełnienie przestępstwa.

W polskim prawie karnym obowiązuje zasada, zgodnie z którą postępowanie sądowe jest dwuinstancyjne. Oznacza to, że zawsze istnieje możliwość odwołania się od niekorzystnego wyroku do sądu odwoławczego. Sąd odwoławczy może albo utrzymać wyrok w mocy (wówczas sprawa zostaje ostatecznie zakończona) albo uchylić wyrok (jeśli stwierdzi jakieś nieprawidłowości) i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania sądowi niższej instancji.

Czy we wszystkich sprawach policja lub prokuratura będzie zastępować pokrzywdzonego i doprowadzi do ukarania sprawcy?

W większości spraw tak, jednak nie zawsze. Zależy to od charakteru zachowania, które zarzucane jest sprawcy. Prawo wyróżnia trzy kategorie takich zachowań:

- ✔ ścigane **z urzędu** (jeśli policja lub prokuratura dowie się o takim zachowaniu, ma obowiązek ścigać sprawcę z urzędu);
- ✔ ścigane **na wniosek** (dopiero po złożeniu wniosku przez pokrzywdzonego policja lub prokuratura ma obowiązek ścigać sprawcę i wówczas postępowanie zaczyna się toczyć z urzędu);
- ✔ ścigane **z oskarżenia prywatnego** (w tym przypadku to pokrzywdzony musi samodzielnie wnieść akt oskarżenia do sądu i poprzeć go przed sądem).

Zasadą jest, że sprawy dotyczące poważniejszych zachowań prowadzone są z urzędu. Natomiast na wniosek najczęściej ścigane są sprawy, w których przestępstwo popełnione jest przez osobę bliską dla pokrzywdzonego. Daje mu to możliwość zadecydowania, czy chce doprowadzić do ukarania np. członka swojej rodziny.

Co istotne, każde przestępstwo zawarte w przepisach prawa wyraźnie wskazuje, czy jest ścigane z urzędu, na wniosek, czy z oskarżenia prywatnego.

Skąd wiadomo, jakie działania prawne pokrzywdzony lub podejrzany powinien podjąć w konkretnej sytuacji?

W założeniu polski model postępowania karnego jest tak skonstruowany, że każdy pokrzywdzony i podejrzany powinien otrzymać stosowne pouczenia (pisemne, a niekiedy również ustne) we wszystkich sytuacjach, gdy ma on podjąć decyzje mające znaczenie dla postępowania. Przed pierwszym przesłuchaniem przez policję lub prokuraturę pokrzywdzony i podejrzany otrzymują pisemne pouczenia informujące o ich podstawowych prawach i obowiązkach w trakcie postępowania. Następnie w toku postępowania osoby te otrzymują kolejne pisemne i ustne pouczenia o ich uprawnieniach w związku z otrzymaniem konkretnych decyzji procesowych.

Jeśli cudzoziemiec zna język polski, pouczenia te mogą okazać się pomocne. W przeciwnym razie ten system okaże się nieprzydatny, ponieważ jedynie pouczenia otrzymywane przed pierwszym przesłuchaniem są przetłumaczone na inne języki¹. Pozostałe pisemne pouczenia, które otrzymuje pokrzywdzony i podejrzany w toku postępowania, sporządzone są wyłącznie w języku polskim. Z tego względu tak ważne dla ochrony praw pokrzywdzonego i podejrzanego w postępowaniu karnym jest skorzystanie z pomocy profesjonalnego pełnomocnika lub obrońcy oraz instytucji udzielających bezpłatnej pomocy prawnej.

Uwaga: Lista organizacji oferujących pomoc prawną znajduje się w Aneksie I.

¹ Wzory tych pouczeń w tłumaczeniu na 26 języków dostępne są na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości: <https://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/wzory-pouczen/> (dostęp: 15 grudnia 2016 r.). Wzory te powinny być także dostępne w każdej jednostce policji i prokuratury.

III. CUDZOZIEMIEC JAKO POKRZYWDZONY

1. Co zrobić, gdy padłem ofiarą przestępstwa?

Jakie powinny być moje pierwsze działania?

Okoliczności zdarzenia mogą bardzo różnić się od siebie, przez co ciężko jest wskazać jeden wzór zachowania w tego rodzaju sytuacji. Można jednak podjąć kilka podstawowych działań, które zazwyczaj okazują się pomocne w razie doświadczenia przemocy:

- ✔ w pierwszej kolejności zadbaj o swoje fizyczne bezpieczeństwo (np. opuść miejsce, w którym zagraża Ci przemoc);
- ✔ jeśli potrzebujesz pomocy medycznej – zadzwoń po karetkę (numer telefonu: 112) lub udaj się do najbliższego szpitala;
- ✔ jeśli doznana przemoc miała poważny charakter i wiesz, gdzie może przebywać sprawca – zadzwoń na policję (numer telefonu: 112) i poproś o przyjazd (czas przyjazdu radiowozu jest różny i może wahać się od kilku minut do godziny);
- ✔ jeśli masz taką możliwość, zbierz wszelkie dowody zdarzenia (np. zrób telefonem zdjęcia obrażeń ciała, zniszczonych przedmiotów, miejsca zdarzenia; zachowaj przedmioty związane z zajściem; jeśli niebezpieczną sytuację widzieli świadkowie – poproś ich, żeby poczekali na przyjazd policji lub poproś ich o numer ich telefonu, tak aby policja mogła się z nimi skontaktować w późniejszym czasie);
- ✔ jeśli doznałeś jakiś obrażeń ciała (nawet niewielkich), udaj się do najbliższego szpitala i poproś o wykonanie obdukcji lekarskiej; w miarę możliwości poproś, aby do obdukcji dołączono zdjęcia tych obrażeń lub informację o ich wykonaniu;
- ✔ jeśli w miejscu zdarzenia jest monitoring (np. kamery w sklepach lub środkach komunikacji publicznej), który mógł zapisać jego przebieg, jak najszybciej poproś policję o to, aby zabezpieczyła to nagranie (w innym przypadku będzie ono przechowywane ok. kilkunastu dni).

W trakcie podejmowania tych działań mogą pojawić się pewne trudności (brak znajomości języka lub chęci współpracy ze strony policji lub innych służb). Jeżeli masz taką możliwość, warto w takiej sytuacji skorzystać z pomocy profesjonalnego pełnomocnika lub instytucji udzielających bezpłatnej pomocy prawnej.

Kogo mogę zawiadomić o zdarzeniu?

O popełnieniu przestępstwa należy zawiadomić powołane do tego instytucje publiczne, a więc policję lub prokuraturę. W praktyce zawiadomienie należy złożyć w najbliższej jednostce policji. Jeśli okaże się, że sprawa powinna być prowadzona przez inną jednostkę

– zostanie ona z urzędu niezwłocznie do niej przekazana, a Ty zostaniesz o tym fakcie powiadomiony listownie.

Jak złożyć zawiadomienie?

Zawiadomienie można złożyć na kilka sposobów:

- ✔ podczas interwencji policji na miejscu zdarzenia;
- ✔ osobiście w najbliższej jednostce policji;
- ✔ przez wysłanie pisemnego zawiadomienia do najbliższej jednostki policji lub prokuratury. Zawiadomienie może być sporządzone w dowolnym języku, choć jego rozpoznanie nastąpi najszybciej, jeśli zostanie złożone po polsku. Warto wysłać takie zawiadomienie listem poleconym oraz zachować jego kopię.

Jak powinno wyglądać pisemne zawiadomienie, jeśli chcę je przesłać pocztą?

Takie zawiadomienie może mieć dowolną formę. Ważne jednak, aby zawierało:

- ✔ wskazanie jednostki policji, do której jest skierowane;
- ✔ Twoje imię i nazwisko oraz adres do korespondencji;
- ✔ szczegółowy opis zdarzenia wraz z żądaniem ścigania sprawcy;
- ✔ datę sporządzenia zawiadomienia oraz Twój podpis.

Czy policjant ma obowiązek przyjąć zawiadomienie?

Tak. Policjant ma obowiązek przyjąć każde zawiadomienie. Niekiedy zdarza się, że policjant będzie chciał zniechęcić Cię do jego złożenia, podając przy tym różne powody (np.: to, że nie ma czasu; że w sprawie nie da się nic zrobić, bo nie będzie można ustalić sprawcy; że sprawa jest ścigana z oskarżenia prywatnego i to na Tobie, a nie na policji spoczywa obowiązek działania). W takim wypadku wyślij zawiadomienie pocztą.

Czy w zawiadomieniu muszę powoływać się na konkretne przepisy prawa?

Nie. Wystarczy, że opiszesz zdarzenie, a policjant dokonania jego właściwej kwalifikacji prawnej oraz określi dalszy tryb postępowania.

Czy ktoś może mi towarzyszyć podczas składania zawiadomienia?

Tak. Masz prawo, aby towarzyszyła Ci dowolnie wybrana przez Ciebie osoba. Może się to okazać szczególnie pomocne, jeśli nie znasz języka polskiego, a osoba ta mogłaby odgrywać rolę tłumacza.

Czy istnieje możliwość, aby w zawiadomieniu o przestępstwie utajnić moje miejsce zamieszkania, tak aby sprawca nie otrzymał tej informacji?

Tak. Masz prawo do tego, aby Twoje dane nie zostały ujawnione sprawcy. Są one przechowywane w oddzielnych aktach sprawy, do których dostęp mają tylko organy prowadzące postępowanie.

2. Postępowanie przygotowawcze

Co się stanie po złożeniu zawiadomienia?

Po złożeniu zawiadomienia dochodzi do wszczęcia lub odmowy wszczęcia postępowania w sprawie. W przypadku decyzji o odmowie wszczęcia postępowania możesz złożyć zażalenie (więcej informacji na ten temat znajdziesz na stronie 19: **W jakim czasie i jak należy wnieść zażalenie?**).

Kto prowadzi postępowanie przygotowawcze?

Postępowaniem zajmuje się policja lub prokuratura. W trakcie jego trwania te organy będą gromadzić materiał dowodowy, który pozwoli na zweryfikowanie zasadności zawiadomienia i posłuży do ewentualnego wniesienia do sądu aktu oskarżenia przeciwko sprawcy.

Czy w tej fazie postępowania przysługują mi jakieś prawa?

Tak, z mocy prawa przysługuje Ci szereg ważnych uprawnień. Możesz (ale nie musisz) z nich korzystać w trakcie trwania postępowania przygotowawczego.

Między innymi, masz prawo do:

- ✔ ustanowienia i korzystania z pomocy profesjonalnego pełnomocnika – adwokata lub radcy prawnego. Jeżeli wykazesz, że nie stać Cię na pełnomocnika, sąd może wyznaczyć Ci pełnomocnika z urzędu, za którego nie będziesz musiał płacić;

Uwaga: Jeżeli sprawca zostanie ukarany może zostać zobowiązany do zwrócenia Ci kosztów ustanowienia takiego pełnomocnika.

- ✔ bezpłatnej pomocy tłumacza. Prawo to obejmuje jednak obecność tłumacza jedynie podczas Twojego przesłuchania lub przy zapoznawaniu się przez Ciebie z treścią dowodu;
- ✔ składania wniosków o dokonanie czynności w postępowaniu przygotowawczym, dotyczących np. przesłuchania świadka, uzyskania dokumentu, dopuszczenia opinii biegłego;
- ✔ żądania udziału we wszystkich czynnościach postępowania przygotowawczego, np. podczas przesłuchiwanie świadków lub biegłych;
- ✔ udostępnienia akt sprawy oraz wykonywania ich kopii. W wyjątkowych sytuacjach – gdy zachodzi potrzeba zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania – organ może tymczasowo odmówić dostępu do akt sprawy. Powinien on jednak poinformować Cię o możliwości uzyskania takiego dostępu w późniejszym terminie;
- ✔ złożenia wniosku o przeprowadzenie mediacji w celu pogodzenia się ze sprawcą i ewentualnego uzgodnienia sposobu naprawienia szkody. Udział w postępowaniu

mediacyjnym jest dobrowolny i możliwe jest cofnięcie zgody na mediację na każdym jego etapie;

Uwaga: Pozytywne wyniki przeprowadzonej mediacji są brane pod uwagę przez sąd przy wymierzaniu sprawcy kary.

- ✓ ubiegania się o naprawienie szkody (np. za zniszczone mienie) lub o zadośćuczynienie za wyrządzoną krzywdę (np. cierpienia psychiczne);
- ✓ otrzymania informacji o uchyleniu tymczasowego aresztowania sprawcy albo jego ucieczce z aresztu;
- ✓ otrzymania bezpłatnej pomocy medycznej, psychologicznej, rehabilitacyjnej, prawnej oraz materialnej od podmiotów, które otrzymały na ten cel środki finansowe od państwa².

Ile może potrwać postępowanie przygotowawcze?

Ta faza postępowania trwa zazwyczaj od kilku tygodni do kilku miesięcy (w zależności od skomplikowania sprawy).

Czy otrzymam jakąś informację o sposobie zakończenia postępowania przez policję lub prokuraturę?

Tak, zostaniesz pisemnie poinformowany o podjętej decyzji. Jeżeli zaistnieją podstawy do ukarania sprawcy, organy wniosą przeciwko niemu akt oskarżenia do sądu. W innym przypadku dojdzie do wydania postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania (gdy policja lub prokuratura w ogóle nie podejmą dalszych działań) albo o umorzeniu postępowania (gdy organy zajmą się sprawą, a następnie uznają, że brakuje podstaw do jej dalszego prowadzenia).

Czy mogę zakwestionować postanowienie o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania?

Tak. Będziesz miał prawo do wniesienia zażalenia na to postanowienie, o czym zostaniesz pouczony. W takiej sytuacji będziesz miał również prawo do przejrzenia akt sprawy.

W jakim czasie i jak należy wnieść zażalenie?

Zażalenie wnosi się na piśmie w terminie 7 dni od dnia doręczenia pisemnego postanowienia. Zażalenie wnosi się do sądu, ale za pośrednictwem organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze. W praktyce oznacza to, że zażalenie adresuje się do sądu, ale przekazuje się je fizycznie organowi, który wydał to postanowienie. 7-dniowy termin na wniesienie za-

² Aktualna lista podmiotów, które świadczą taką pomoc (w różnych miastach w Polsce) jest dostępna na stronie internetowej: <http://pokrzywdzeni.gov.pl/siec-pomocy/> (dostęp: 17 grudnia 2016 r.).

żalenie zostanie zachowany, jeśli w tym czasie wyślesz zażalenie do organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze za pośrednictwem Poczty Polskiej albo złożysz je osobiście w siedzibie tego organu. W zażaleniu należy wskazać wszystkie nieprawidłowości, które w Twojej ocenie doprowadziły do wydania błędnego postanowienia. Ważne również, abyś podpisał się pod zażaleniem.

Co się stanie po wniesieniu zażalenia?

W razie skutecznego wniesienia zażalenia organ przekaze je do sądu, który dokona kontroli prawidłowości wydanego postanowienia. Masz prawo uczestniczyć w posiedzeniu sądu, podczas którego Twoje zażalenie zostanie rozpoznane. Dlatego warto, abyś po przesłaniu przez organ zażalenia do właściwego sądu (o czym zostaniesz poinformowany na piśmie), skontaktował się z biurem obsługi interesanta tej instytucji w celu ustalenia terminu rozpoznania Twojego zażalenia.

Sąd może oddalić Twoje zażalenie gdy uzna, że wcześniej wydana decyzja była prawidłowa (wówczas oznacza to koniec sprawy) albo uwzględnić zażalenie i uchylić postanowienie (wtedy sprawą znowu zajmie się organ, który będzie miał obowiązek wyjaśnić wszystkie okoliczności wskazane przez sąd).

Jeśli jednostka policji lub prokuratury prowadząca postępowanie nadal nie znajdzie podstaw do wniesienia aktu oskarżenia, wyda ponownie postanowienie o umorzeniu postępowania lub odmowie jego wszczęcia. W takiej sytuacji zostaniesz pouczone (na podstawie art. 55 k.p.k.), że w terminie miesiąca od doręczenia Ci kolejnego postanowienia będziesz miał prawo do samodzielnego wniesienia aktu oskarżenia do sądu (tzw. subsydiarnego aktu oskarżenia). Taki subsydiarny akt oskarżenia powinien być jednak sporządzony i podpisany przez profesjonalnego pełnomocnika.

3. Postępowanie sądowe

Co się stanie po wniesieniu aktu oskarżenia?

Po wpłynięciu do sądu aktu oskarżenia rozpoczyna się druga faza postępowania karnego – postępowanie sądowe.

Kto prowadzi postępowanie sądowe?

Jest ono prowadzone przez sąd. Na tym etapie prokuratura będzie dążyła do skazania sprawcy przez sąd.

Czy będę musiał spotykać sprawcę?

Na tym etapie postępowania zazwyczaj będziesz spotykał sprawcę na każdym terminie rozprawy, jeżeli zarówno Ty, jak i sprawca będziecie na nich obecni.

Ile może potrwać postępowanie sądowe i jak się ono kończy?

Ta faza postępowania trwa zazwyczaj od kilku tygodni do kilku miesięcy, a nawet kilku lat (w zależności od skomplikowania sprawy) i kończy się wydaniem wyroku skazującego lub uniewinniającego sprawcę.

Czy w tej fazie postępowania przysługują mi jakieś prawa?

Tak, ale w zasadzie wyłącznie w sytuacji, gdy złożysz oświadczenie o chęci działania w postępowaniu sądowym jako oskarżyciel posiłkowy. Wtedy będą ci przysługiwać podobne prawa, jak podczas postępowania przygotowawczego. Skorzystanie z takiej możliwości nie jest jednak obowiązkowe.

Czy ktoś mnie poinformuje o konieczności złożenia oświadczenia o chęci działania jako oskarżyciel posiłkowy?

Tak, prokurator pouczy Cię o możliwości złożenia oświadczenia wraz z zawiadomieniem o przesłaniu aktu oskarżenia do sądu. Czas na złożenie takiej deklaracji masz aż do momentu odczytania aktu oskarżenia na pierwszej rozprawie. Możesz złożyć oświadczenie pisemnie przez przesłanie do sądu lub ustnie podczas pierwszej rozprawy.

Czy warto działać w charakterze oskarżyciela posiłkowego?

Tak. Dzięki temu będziesz mógł wspierać policję lub prokuraturę w trakcie trwania tej fazy postępowania, a także monitorować przebieg sprawy. Posiadanie tego statusu daje Ci również prawo do zaskarżenia wyroku do sądu odwoławczego, jeśli nie będziesz z niego zadowolony. Ponadto otrzymasz wyrok wraz z jego tłumaczeniem (art. 56a k.p.k.).

Co się stanie, jeśli nie złożę tego oświadczenia?

Postępowanie będzie toczyć się normalnie. Ty jednak będziesz miał ograniczony wpływ na jego przebieg. Sąd nie będzie Cię informował o terminach i przebiegu kolejnych rozpraw, a także o zapadających rozstrzygnięciach. W takiej sytuacji najprawdopodobniej będziesz musiał stawić się w sądzie tylko raz – gdy sąd będzie chciał Cię przesłuchać.

Pamiętaj jednak, że zawsze możesz zadzwonić do biura obsługi interesanta sądu lub zamówić akta sprawy do sądowej czytelni akt, aby sprawdzić, co dzieje się w sprawie. Ponadto możesz także złożyć wniosek o powiadomienie Cię przez sąd o sposobie zakończenia sprawy oraz przesłanie ostatecznego wyroku (art. 299a § 2 k.p.k.).

Co zrobić w sytuacji, gdy chciałbym działać przed sądem, ale obawiam się kontaktu ze sprawcą?

Na etapie postępowania sądowego musisz liczyć się ze spotykaniem sprawcy nie tylko na sali rozpraw, ale również na korytarzu przed rozprawą. Pamiętaj jednak, że na terenie sądu jesteś zawsze bezpieczny.

Poza tym przysługuje Ci również prawo do żądania opuszczenia sali przez sprawcę podczas Twojego przesłuchania przed sądem w sytuacji, gdy jego obecność może oddziaływać na Ciebie krępująco (art. 390 § 2 k.p.k.).

W wyjątkowych sytuacjach, gdy uzasadniona jest obawa dalszej agresji ze strony sprawcy – w tym podczas jego udziału w postępowaniu karnym – możesz również złożyć wniosek o otrzymanie dodatkowej ochrony ze strony państwa jako pokrzywdzony posiadający szczególne potrzeby w zakresie ochrony i pomocy (zob. więcej w pkt III 4.2.).

4. Szczególne rodzaje spraw

4.1. Przemoc domowa

Czy w sytuacji, gdy sprawcą przemocy jest członek mojej rodziny, przysługuje mi jakaś dodatkowa ochrona?

Tak, taka ochrona udzielana jest w ramach tzw. procedury Niebieskiej Karty, która realizowana jest na podstawie Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

W jaki sposób mogę uzyskać tę ochronę?

W razie uzyskania informacji wskazujących na ryzyko występowania przemocy wobec członków rodziny, zarówno policja jak i pracownicy pomocy społecznej mają obowiązek objąć taką rodzinę ochroną i założyć dla niej Niebieską Kartę.

Co konkretnie da mi uzyskanie tej ochrony?

Ochrona oferowana w ramach tej procedury obejmuje m.in. prawo do:

- ✔ poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, zawodowego i rodzinnego;
- ✔ interwencji kryzysowej i wsparcia;
- ✔ ochrony przed dalszym krzywdzeniem, przez uniemożliwienie osobom stosującym przemoc korzystania ze wspólnego mieszkania oraz zakazanie kontaktowania się i zbliżania się do osoby pokrzywdzonej;
- ✔ zapewnienia osobie dotkniętej przemocą w rodzinie bezpiecznego schronienia;
- ✔ badania lekarskiego w celu ustalenia przyczyn i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie oraz wydania zaświadczenia lekarskiego w tym przedmiocie.

Czy istnieje możliwość natychmiastowego odizolowania sprawcy przemocy domowej, tak aby nie przebywał ze mną w mieszkaniu?

Tak. W sytuacji, gdy istnieje podejrzenie, że sprawca popełnił przestępstwo z użyciem przemocy na szkodę członka rodziny i zachodzi obawa, że ponownie je popełni, masz prawo żądać od policji natychmiastowego zatrzymania takiego sprawcy (art. 244 § 1a k.p.k.).

Jednocześnie możesz żądać od policji lub prokuratury, aby wobec sprawcy przemocy domowej niezwłocznie zastosowano środek zapobiegawczy w postaci nakazu opuszczenia lokalu. Ma to na celu uniemożliwienie sprawcy powrotu do mieszkania po tym, jak zostanie zwolniony z zatrzymania. Taki nakaz może obowiązywać do 3 miesięcy, a następnie może być odnawiany na kolejne okresy i obowiązywać przez cały czas trwania postępowania karnego (art. 275a k.p.k.).

Niezależnie od powyższych środków ochrony, w sytuacji gdy sprawca wspólnie zajmujący mieszkanie stosuje przemoc i powoduje, że wspólne zamieszkiwanie jest szczególnie uciążliwe, możesz żądać, aby sąd zobowiązał go do opuszczenia mieszkania (art. 11a Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie). Takie postanowienie powinno zapaść po przeprowadzeniu rozprawy, która powinna odbyć się w terminie jednego miesiąca od dnia wpływu wniosku. Postanowienie staje się wykonalne z chwilą ogłoszenia i może być zmienione lub uchylone w razie zmiany okoliczności (może również trwać bezterminowo).

Czy mogę żądać opuszczenia mieszkania przez sprawcę nawet w sytuacji, gdy nie jestem właścicielem tego lokalu?

Tak, orzeczenie nakazu opuszczenia lokalu jest niezależne od tego, czy jesteś jego właścicielem. Istotna jest wyłącznie sytuacja faktyczna, a więc to, że mieszkasz w danym miejscu. Nawet gdy to sprawca jest właścicielem mieszkania, może być zobowiązany do jego opuszczenia.

Czy jeśli dojdzie do rozwodu ze sprawcą przemocy, a związek małżeński z tą osobą był dla mnie podstawą uzyskania zezwolenia na pobyt, to utracę możliwość legalnego pobytu w Polsce?

Nie zawsze. Jeśli przebywałeś dotychczas legalnie w Polsce na podstawie związku małżeńskiego zawartego z obywatelem Polski albo cudzoziemcem przebywającym legalnie w Polsce, wówczas w razie rozwodu albo separacji możesz otrzymać pozwolenie na dalszy pobyt, jeśli przemawia za tym ważny interes, np. sprawowanie opieki nad dziećmi (art. 158 ust. 2 pkt 1, art. 161 ust. 2 pkt 1 Ustawy o cudzoziemcach). Takie pozwolenie ma charakter jednorazowy i jest udzielane na okres nie dłuższy niż 3 lata. Pamiętaj jednak, że zawsze możesz ubiegać się o kolejne zezwolenie na pobyt czasowy z powołaniem się na inne przyczyny pobytu w Polsce, na przykład wykonywanie pracy czy studia.

4.2. Przepięstwa o podłożu rasistowskim

Co to sę przepięstwa o podłożu rasistowskim?

Przepięstwa o podłożu rasistowskim to sytuacje, w których dana osoba lub grupa osób zostaje zaatakowana ze względu na jej pochodzenie narodowe, etniczne, kolor skóry lub wy-

znawaną religię. Są to także czyny wymierzone przeciwko mieniu i obiektom – przykładem takiego przestępstwa może być na przykład zniszczenie lokalu gastronomicznego prowadzonego przez cudzoziemców, dewastacja miejsca pamięci lub modlitwy. Wyzwiska związane z czymś pochodzeniem lub kolorem skóry, nawoływanie do nienawiści na tle różnic narodowościowych lub religijnych także zaliczają się do przestępstw o podłożu rasistowskim. Są bierze pod uwagę motywację sprawcy przy wymierzaniu kary, co ma wpływ na jej wysokość.

Polski Kodeks karny wprost zabrania następujących czynów:

- ✔ stosowania przemocy i groźby wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości;
- ✔ nawoływania do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość;
- ✔ publicznego znieważania grupy ludności albo poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości;
- ✔ naruszania nietykalności cielesnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości;
- ✔ złośliwego przeszkadzania uroczystościom pogrzebowym, żałobnym lub wykonywania aktu religijnego kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej.

Jak odbywa się ściganie tej kategorii przestępstw?

Wszystkie wskazane powyżej przestępstwa motywowane uprzedzeniami ściganie są z urzędu. Po złożeniu zawiadomienia o pokrzywdzeniu takim czynem (w jeden ze sposobów opisanych powyżej w pkt III 1.) organy z urzędu podejmą działania zmierzające do ukarania sprawcy.

Uwaga: składając zawiadomienie o takim przestępstwie warto zwrócić uwagę policjantom i prokuratorowi na rasistowskie motywy sprawcy. Możesz to zrobić, przytaczając na przykład rasistowskie słowa sprawcy lub przedstawiając kontekst wydarzenia (np. przez wskazanie, że do napaści doszło, gdy opuszczałeś miejsce modlitwy albo podczas demonstracji przeciwko cudzoziemcom).

Czy mogę uzyskać dodatkową ochronę w razie pokrzywdzenia takim przestępstwem?

Tak. Przestępstwa motywowane rasizmem traktowane są jako szczególnie szkodliwe i bardzo często wiążą się z poważnym zagrożeniem dla życia lub zdrowia pokrzywdzonego. Z tego względu poza prawami, które przysługują w toku postępowania karnego wszystkim ofiarom, pokrzywdzenie przestępstwem wiążącym się ze szczególnym zagrożeniem daje możliwość

uzyskania zarówno przez pokrzywdzonego, jak i jego rodzinę dodatkowej ochrony ze strony państwa. Jest ona udzielana na podstawie Ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka. Przyznanie takiego wsparcia poprzedzane jest przeprowadzeniem indywidualnej oceny potrzeb pokrzywdzonego w zakresie ochrony i pomocy – ten obowiązek spoczywa na policji. Gdyby na podstawie takiego badania okazało się, że życie lub zdrowie pokrzywdzonego jest zagrożone, ma on wówczas prawo m.in. do otrzymania:

- ✔ ochrony policji na czas dokonywania czynności procesowych z jego udziałem oraz w drodze do miejsca ich przeprowadzenia i z powrotem;
- ✔ ochrony osobistej, tj. stałej lub czasowej obecności policji w pobliżu oraz czasowej obserwacji pokrzywdzonego i otoczenia, w którym przebywa;
- ✔ pomocy w zmianie miejsca pobytu;
- ✔ pomocy finansowej;
- ✔ pomocy psychologicznej.

W jaki sposób mogę uzyskać tego rodzaju ochronę?

W celu uzyskania tej ochrony powinieneś złożyć wniosek do właściwego komendanta wojewódzkiego policji za pośrednictwem:

- ✔ organu prowadzącego Twoje postępowanie przygotowawcze lub przeprowadzającego czynności sprawdzające jeszcze przed wszczęciem postępowania przygotowawczego (tj. za pośrednictwem policji lub prokuratury);
- ✔ sądu rozpoznającego Twoją sprawę (jeśli już toczy się postępowanie sądowe).

IV. CUDZOZIEMIEC JAKO PODEJRZANY I OSKARŻONY

1. Co zrobić, gdy zostaje się podejrzanym o popełnienie przestępstwa?

Jak dowiem się o tym, że jestem podejrzewany o popełnienie przestępstwa?

Zostaniesz o tym poinformowany przez policję lub prokuraturę. Zależnie od okoliczności zarzucanego Ci czynu, może się to wydarzyć tuż po zatrzymaniu Cię przez policję, albo na skutek otrzymania pisemnego wezwania, w którym zostaniesz wezwany do stawienia się w wskazanym dniu na policję lub prokuraturę. Wówczas zostanie Ci przedstawiona treść stawianych zarzutów, a następnie zostaniesz przesłuchany.

Jakie powinny być moje pierwsze działania po przedstawieniu zarzutów?

Przed wszystkim pamiętaj, że w trakcie całego postępowania karnego nie masz obowiązku dowodzenia swej niewinności, ani dostarczania dowodów na swoją niekorzyść. W praktyce oznacza to, że od momentu przedstawienia Ci zarzutów masz prawo do odmowy składania wyjaśnień bez konieczności podania przyczyn.

Ponadto od tego momentu masz również prawo do samodzielnego ustanowienia obrońcy (w postaci adwokata lub radcy prawnego). Jeżeli zostaniesz tymczasowo aresztowany, obrońcę może ustanowić dla Ciebie także inna osoba, np. członek Twojej rodziny (art. 83 § 1 k.p.k.).

Uwaga: Warto po przedstawieniu zarzutów rozważyć strategię odmowy składania jakichkolwiek wyjaśnień do momentu ustanowienia i nawiązania kontaktu z Twoim obrońcą. Wówczas wspólnie przeanalizujecie Twoją sytuację procesową i ustalicie sposób postępowania, który najlepiej będzie zabezpieczał Twoje interesy.

Czy jeśli nie stać mnie na obrońcę, mam szansę na wyznaczenie obrońcy na koszt państwa?

Tak. Jeżeli wykazesz, że nie stać Cię na obrońcę, możesz złożyć wniosek o wyznaczenie przez sąd obrońcy z urzędu, który będzie Cię bronił w trakcie trwania postępowania karnego. Nie będziesz musiał za niego płacić w trakcie sprawy.

Uwaga: Jeśli zostaniesz skazany, możesz zostać obciążony kosztami obrony z urzędu.

W niektórych sytuacjach prawo nakłada jednak obowiązek posiadania obrońcy. Jeśli sam nie wskażesz takiej osoby, sąd obowiązkowo wyznaczy Ci obrońcę z urzędu.

Dotyczy to sytuacji, gdy:

- ✔ nie ukończyłeś 18 lat;
- ✔ jesteś niesłyszący, niemy lub niewidomy;
- ✔ zachodzi wątpliwość, czy byłeś w pełni świadomy znaczenia popełnionego czynu i zdolny do kierowania swoim postępowaniem;
- ✔ nie ma pewności, czy stan Twojego zdrowia psychicznego pozwala na udział w postępowaniu lub prowadzenie obrony w sposób samodzielny oraz rozsądny;
- ✔ przemawiają za tym inne okoliczności utrudniające Twoją obronę;
- ✔ sprawa toczy się przed sądem okręgowym i zarzucono Ci czyn zagrożony karą co najmniej 3 lat pozbawienia wolności.

Czy mogę dowiedzieć się, jakie były konkretne przyczyny uzasadniające przedstawienie mi zarzutów?

Tak. Zarówno Ty jak i Twój obrońca macie prawo zapoznać się z materiałami postępowania, które posłużyły do przedstawienia Ci zarzutów. Do czasu udostępnienia Wam tych dokumentów macie prawo żądać podania ustnie podstaw zarzutów, a także sporządzenia uzasadnienia na piśmie. Takie uzasadnienie powinno zawierać fakty i dowody przyjęte za podstawę zarzutów (art. 313 § 3 i § 4 k.p.k.).

Czy po zatrzymaniu mogę zostać tymczasowo aresztowany?

Tak, ale tylko wówczas, gdy w Twojej sprawie istnieją uzasadnione podstawy do zastosowania takiego środka. Do warunków, które muszą być spełnione, zalicza się:

- ✔ duże prawdopodobieństwo, że popełniłeś przestępstwo;
- ✔ wystąpienie okoliczności przemawiających za istnieniem zagrożeń dla prawidłowego toku postępowania lub możliwości popełnienia przez Ciebie nowego, ciężkiego przestępstwa;
- ✔ wystąpienie uzasadnionej obawy, że uciekniesz lub ukryjesz się, zwłaszcza wtedy, gdy nie można ustalić Twojej tożsamości albo nie masz w Polsce stałego miejsca pobytu;
- ✔ wystąpienie uzasadnionej obawy, że będziesz nakłaniał do składania fałszywych zeznań lub wyjaśnień albo w inny bezprawny sposób utrudniał postępowanie karne.

Decyzję o tymczasowym postępowaniu podejmuje sąd. Taki środek może być zastosowany na okres nie dłuższy niż 3 miesiące. Pamiętaj jednak, że tymczasowe aresztowanie można przedłużać na kolejne okresy i może być ono stosowane aż do wydania wyroku przez sąd w Twojej sprawie.

Uwaga: masz prawo do złożenia zażalenia do sądu na postanowienie o zastosowaniu tymczasowego aresztowania.

Czy mam prawo zawiadomić ważne dla mnie osoby, jeśli zostanę tymczasowo aresztowany?

Tak. Bezwzględnie po podjęciu decyzji o tymczasowym aresztowaniu masz prawo zawiadomić o tym wybrane przez Ciebie osoby, organizację pozarządową, a także twojego obrońcę. Możesz też zawiadomić o tym fakcie przedstawicielstwo dyplomatyczne państwa, którego jesteś obywatelem.

2. Postępowanie przygotowawcze

Co się dzieje po przedstawieniu mi zarzutów?

Po przedstawieniu zarzutów zaczniesz uczestniczyć w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym przez policję lub prokuraturę. Na tym etapie postępowania te organy będą gromadzić materiał dowodowy, który pozwoli na zweryfikowanie zasadności postawienia Ci zarzutów oraz ewentualne wniesienie przeciwko Tobie aktu oskarżenia do sądu.

Jaka jest moja rola w postępowaniu przygotowawczym?

W trakcie tej fazy postępowania masz możliwość przedstawiania policji lub prokuraturze argumentów lub dowodów, które podważą zasadność postawienia Ci zarzutów.

Czy w tej fazie postępowania przysługują mi jakieś prawa?

Tak, z mocy prawa przysługuje Ci szereg ważnych uprawnień. Możesz, ale nie musisz z nich korzystać w trakcie trwania postępowania przygotowawczego.

Wśród najważniejszych regulacji należy wymienić prawo do:

- ✔ żądania, aby przy Twoim przesłuchaniu był obecny obrońca;
- ✔ korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza – także przy kontaktach z obrońcą – jeżeli nie znasz w wystarczającym stopniu języka polskiego. To prawo obejmuje też otrzymanie tłumaczenia postanowienia o przedstawieniu, uzupełnieniu lub zmianie zarzutów, a także aktu oskarżenia wraz z tłumaczeniem;
- ✔ informacji o uzupełnieniu lub zmianach treści stawianych Ci zarzutów oraz ich kwalifikacji prawnej;
- ✔ składania wniosków o dokonanie czynności w postępowaniu przygotowawczym, np. o przesłuchanie świadka, uzyskanie dokumentu, dopuszczenie opinii biegłego;
- ✔ udziału w czynnościach postępowania;

- ✔ udostępnienia akt sprawy i sporządzania kopii akt sprawy. Pamiętaj, że istnieje możliwość tymczasowego odmówienia Ci dostępu do akt ze względu na konieczność zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania lub ochronę ważnego interesu państwa. Przed ewentualnym wniesieniem aktu oskarżenia będziesz jednak miał możliwość zapoznania się z aktami sprawy;
- ✔ złożenia wniosku o końcowe zaznajomienie się z materiałami postępowania przed jego zakończeniem. W trakcie tych czynności może Ci towarzyszyć obrońca. W terminie do 3 dni od daty zapoznania się z materiałami istnieje możliwość składania wniosków o uzupełnienie postępowania;
- ✔ złożenia wniosku o skierowanie sprawy do mediacji w celu pogodzenia się z pokrzywdzonym. Udział w postępowaniu mediacyjnym jest dobrowolny. Pozytywne wyniki przeprowadzonej mediacji są brane pod uwagę przez sąd przy wymierzaniu kary.

Czy w tej fazie postępowania posiadam jakieś obowiązki?

Tak, z mocy prawa spoczywa na Tobie kilka obowiązków. Wśród najważniejszych z nich należy wymienić obowiązki:

- ✔ poddania się oględzinom ciała i badaniom niepołączonym z naruszeniem integralności ciała (pobranie odcisków palców, fotografowanie oraz okazanie innym osobom);
- ✔ poddania się badaniom psychologicznym i psychiatrycznym oraz połączonym z dokonaniem zabiegów na ciele, jeżeli przeprowadzenie takich badań jest niezbędne (dotyczy to pobrania krwi, włosów lub np. śliny).

Uwaga: Odmowa poddania się tym badaniom może prowadzić do zatrzymania i przymusowego doprowadzenia na nie, jak również skutkować obezwładnieniem lub zastosowaniem siły fizycznej – w niezbędnym zakresie.

Ponadto masz również obowiązek:

- ✔ stawiać się na każde wezwanie i zawiadamiać organ prowadzący postępowanie o każdej zmianie Twojego miejsca pobytu trwającej dłużej niż 7 dni. Jeżeli nie stawisz się na wezwanie i nie usprawiedliwisz swojej nieobecności, możesz zostać zatrzymany i sprowadzony przymusowo;
- ✔ wskazać adres, na który kierowana będzie korespondencja w sprawie. W przeciwnym wypadku nie będziesz wiedział o czynnościach postępowania lub rozprawach, które zostaną w takiej sytuacji przeprowadzone pod Twoją nieobecność. Niewskazanie adresu może również uniemożliwić zaskarżenie niekorzystnych dla Ciebie decyzji procesowych.

Ile może potrwać postępowanie przygotowawcze?

Ta faza postępowania trwa zazwyczaj od kilku tygodni do kilku miesięcy (w zależności od skomplikowania sprawy).

Czy otrzymam jakąś informację o sposobie zakończenia postępowania przez policję lub prokuraturę?

Tak, organy poinformują Cię pisemnie o podjętej decyzji – także jeśli wniosą do sądu akt oskarżenia.

3. Postępowanie sądowe

Co się dzieje po wpłynięciu aktu oskarżenia do sądu?

Po wpłynięciu do sądu aktu oskarżenia rozpoczyna się druga faza postępowania karnego. Jest ona prowadzona przez sąd. Na tym etapie prokuratura będzie dążyła do skazania Cię przez sąd.

Jaka jest moja rola w postępowaniu sądowym?

W trakcie tej fazy postępowania masz możliwość przedstawiania sądowi argumentów lub dowodów, które będą przemawiać za brakiem zasadności Twojego skazania.

Czy w tej fazie postępowania posiadam jakieś prawa i obowiązki?

Tak. W tej fazie postępowania posiadasz takie same prawa i obowiązki, jak podczas postępowania przygotowawczego. Podobnie jak w postępowaniu przygotowawczym możesz, ale nie musisz, korzystać z przysługujących Ci uprawnień.

Podczas postępowania sądowego masz prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza. W tej fazie postępowania obejmuje ono również jego udział w przeprowadzaniu dowodów, również w przesłuchiwaniu innych osób. Otrzymasz także wyrok w sprawie wraz z tłumaczeniem. Możliwość korzystania z tłumacza jest istotna, bo podczas postępowania sądowego masz także prawo do zadawania pytań osobom przesłuchiwanym oraz składania wyjaśnień co do każdego dowodu.

Pamiętaj również, że posiadasz prawo do udziału w rozprawach. Sąd zawiadomi Cię o terminach rozpraw listownie lub ustnie na rozprawie (w takiej sytuacji nie będzie wysyłać Ci oddzielnego pisemnego zawiadomienia).

Istnieją jednak wyjątkowe sytuacje, gdy Twój udział w rozprawie jest nie tylko Twoim prawem, ale również obowiązkiem. Dzieje się tak, gdy sąd uzna Twoją obecność za obowiązkową, a także przy niektórych czynnościach związanych z zarzutami o popełnienie przestępstwa zagrożonego karą pozbawienia wolności wynoszącą co najmniej 3 lata. Jeżeli mimo obowiązku nie stawisz się na rozprawie bez usprawiedliwienia, wówczas sąd zarządzi natychmiastowe zatrzymanie i doprowadzenie.

Co jeśli jestem tymczasowo aresztowany w czasie trwania postępowania sądowego?

Jeżeli jesteś tymczasowo aresztowany i Twój udział w rozprawie nie jest obowiązkowy, możesz mimo wszystko złożyć wniosek o doprowadzenie na rozprawę w terminie 7 dni od doręczenia Ci wezwania o terminie rozprawy. Jeżeli złożyłeś wniosek w terminie, sąd musi go uwzględnić.

Ponadto mimo tymczasowego aresztowania nadal masz prawo do przeglądania akt sprawy. W tym celu możesz złożyć wniosek do właściwego sądu o przesłanie akt sprawy do aresztu, w którym przebywasz. Jeżeli przemawiają za tym szczególne względy, możesz też zostać sprowadzony do sądu i przejrzeć akta sprawy w sekretariacie.

Ile może potrwać postępowanie sądowe i jak się ono kończy?

Ta faza postępowania trwa zazwyczaj od kilku tygodni do kilku miesięcy (w zależności od skomplikowania sprawy) i kończy się wydaniem wyroku skazującego lub uniewinniającego. Jeżeli nie będziesz zadowolony z wyroku, będziesz mógł go zaskarżyć do sądu odwoławczego ze wskazaniem błędów popełnionych przy rozpoznawaniu sprawy.

ANEKS I

ORGANIZACJE POZARZĄDOWE ŚWIADCZĄCE POMOC PRAWNĄ DLA CUDZOZIEMCÓW

Helsińska Fundacja Praw Człowieka

ul. Zgoda 11, 00-018 Warszawa

tel.: +48 22 556 44 66

fax: +48 22 556 44 51

e-mail: refugees@hfhr.org.pl

Stowarzyszenie Interwencji Prawnej

ul. Siedmiogrodzka 5/51, 01-204 Warszawa

tel.: +48 22 621 51 65

e-mail: biuro@interwencjaprawna.pl

Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć

ul. Krowoderska 11/7, 31-141 Kraków

tel.: +48 12 633 72 23

fax: +48 12 423 32 77

e-mail: biuro@pomocprawna.org

Fundacja Instytut na rzecz Państwa Prawa

ul. Chopina 14/70, 20-023 Lublin

tel./fax: +48 81 743 68 05

e-mail: status@panstwoprawa.org

Caritas Archidiecezji Białostockiej

ul. Warszawska 32, 15-139 Białystok

tel.: +48 85 732 55 53

e-mail: migranci-bialystok@caritas.pl

Migrant Info Point

ul. Św. Marcin 78, pok. 421, 61-809 Poznań

tel.: + 48 503 979 758

Centrum Wsparcia Imigrantów i Imigrantek Центр підтримки іммігрант

ul. Gdyńskich Kosynierów 11, lok. 1, 80-866 Gdańsk

tel.: + 48 503 979 758

e-mail: centrum@cwii.org.pl

ANEKS II

LISTA BROSZUR INFORMACYJNYCH DLA CUDZOZIEMCÓW WYDANYCH PRZEZ HELSIŃSKĄ FUNDACJĘ PRAW CZŁOWIEKA

Łączenie rodzin cudzoziemców w Polsce – prawo i praktyka, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2016, dostępne na stronie: <http://bit.ly/2mlo4Nd>

Legalizacja pobytu i praca, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2015, dostępne na stronie: <http://bit.ly/2mlo4Nd>

Pomoc społeczna i ochrona prawna, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2014, dostępne na stronie: <http://bit.ly/2mlo4Nd>

Podatki i ubezpieczenia, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2014, dostępne na stronie: <http://bit.ly/2mlo4Nd>

POLONEWS – elektroniczny newsletter informacyjny dla cudzoziemców mieszkających w Polsce, dostępny na stronie: <http://bit.ly/2kZzAga>

Publikacja ta powstała w związku z realizacją projektu „Dać radę w Polsce II” (<http://bit.ly/2IFHAqV>), współfinansowanego z Krajowego Programu Funduszu Azylu, Migracji i Integracji oraz budżetu państwa. Jest to kolejny projekt Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka skierowany do obywateli państw trzecich mieszkających w Polsce. Jego celem jest ułatwienie migrantom procesu integracji w wymiarze prawno-instytucjonalnym. W ramach projektu oferowana jest bezpłatna pomoc prawna i integracyjna, przygotowywane są newslettery i broszury informacyjne dla migrantów.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka została utworzona w 1989 r. przez działających wcześniej w podziemiu członków Komitetu Helsińskiego w Polsce i obecnie jest jedną z największych organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną praw człowieka w Polsce. Główne obszary jej działalności to monitoring i badania dotyczące przestrzegania praw człowieka, litygacja strategiczna, edukacja z zakresu praw człowieka prowadzona w kraju i za granicą oraz pomoc prawna świadczona obywatelom Polski i cudzoziemcom. Fundacja współpracuje z międzynarodowymi instytucjami zajmującymi się prawami człowieka, od 2007 r. ma status konsultacyjny przy Radzie Społeczno-Gospodarczej ONZ (ECOSOC).

ISBN: 978-83-62245-64-2

Publikacja dystrybuowana bezpłatnie

**HR HELSIŃSKA FUNDACJA
PRAW CZŁOWIEKA**

**UNIA EUROPEJSKA
FUNDUSZ AZYLU,
MIGRACJI I INTEGRACJI**

Bezpieczna przystań